

V. Окремі аспекти корпоративних відносин. Корпоративне управління

DOI: 10.33498/opus-2021-06-183

Анастасія Попова

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарського права
та господарського процесу
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
avropova@meta.ua

УДК 346.56:346.7

КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКІВ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

АНОТАЦІЯ. Незначна кількість теоретичних досліджень і, як наслідок, недостатня розробленість проблематики корпоративних відносин, що можуть виникати у процесі створення професійних учасників ринків небанківських фінансових послуг (НФП), зумовлюють актуальність зазначеної статті.

Метою статті є аналіз існуючих у господарсько-правовій доктрині позицій щодо правової природи і поняття корпоративних відносин, організаційно-правових форм функціонування суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність із надання НФП, а також корпоративних відносин, що можуть виникати у процесі їх створення. На підставі виділених ознак запропонувати визначення професійного учасника ринків НФП.

Більшість професійних учасників ринків НФП є юридичними особами, що створюються у формі господарських товариств, а отже, можуть бути суб'єктами корпоративних відносин.

Після набуття професійним учасником ринків НФП статусу юридичної особи визначеної корпоративної організаційно-правової форми у складі корпоративних відносин можуть виникати організаційно-господарські (щодо управління цим суб'єктом) і майново-господарські відносини (щодо розподілу прибутку й одержання його частини (дивідендів), відчуження часток у статутному капіталі, цінних паперів тощо).

У результаті проведеного дослідження авторка зробила висновок, що професійні учасники ринків НФП є учасниками господарських відносин, зокрема й корпоративних, виключним видом господарської діяльності яких є діяльність із надання НФП (професійна фінансова діяльність), реалізують при цьому господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків, закріплених у відповідних нормативно-правових актах, що регулюють певний вид професійної фінансової діяльності), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Про-

© Анастасія Попова, 2021

понується в ст. 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, поряд із видом фінансової послуги, зазначати відповідного професійного учасника, який може її надавати, оскільки запропоновані зміни покращать процес сприйняття та застосування положень цього Закону.

Ключові слова: корпоративні відносини; ринки небанківських фінансових послуг; професійні учасники ринків небанківських фінансових послуг; професійна фінансова діяльність.

У сучасних умовах господарювання неухильно розширюється сфера корпоративних відносин. Стрімкий розвиток ринків небанківських фінансових послуг (далі – НФП) зумовлює створення і функціонування широкого кола їхніх учасників, зокрема суб’єктів господарювання, що здійснюють діяльність із надання НФП. Існування значної кількості професійних учасників ринків НФП зумовлює виникнення корпоративних відносин щодо членства, майнової участі, управління цими юридичними особами тощо. Безумовну актуальність статті характеризує незначна кількість теоретичних досліджень і, як наслідок, недостатня розробленість проблематики корпоративних відносин, що можуть виникати у процесі створення професійних учасників ринків НФП.

Категорію корпоративних відносин досліджували О. Вінник, О. Гарагонич, Р. Колосов, І. Лукач, В. Луць, А. Смітюх, В. Щербина та інші науковці, корпоративні відносини на окремих ринках НФП – О. Кологойда (корпоративні фондові відносини). Водночас не проводилося дослідження корпоративних відносин, що можуть виникати в процесі створення професійних учасників ринків НФП.

Метою дослідження є аналіз існуючих у господарсько-правовій доктрині позицій щодо правової природи і поняття корпоративних відносин, організаційно-правових форм функціонування суб’єктів господарювання, що здійснюють діяльність із надання НФП, а також корпоративних відносин, що можуть виникати у процесі їх створення. На підставі виділених ознак запропонувати визначення професійного учасника ринків НФП.

У процесі організації та безпосереднього здійснення професійної фінансової діяльності виникають різноманітні господарські відносини. Перш за все це зумовлено складним змістом цього виду господарської діяльності на ринках НФП, специфіка якого проявляється, зокрема, в особливому суб’єктному складі. Обмежений суб’єктний склад господарських відносин на ринках НФП представляють спеціальні суб’єкти господарювання – професійні учасники ринків НФП, тобто небанківські фінансові установи, фізичні особи – підприємці та юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами¹.

¹ А Попова, ‘Поняття, ознаки та види господарських правовідносин на ринках небанківських фінансових послуг’ (2019) 8 Право України 185.

Нині немає законодавчого чи доктринального визначення професійного учасника як ринків фінансових послуг загалом, так і ринків НФП зокрема. І це є суттєвим недоліком правового регулювання діяльності з надання фінансових послуг, оскільки є коло суб'єктів, які здійснюють професійну фінансову діяльність і мають низку кваліфікуючих ознак.

Професійний учасник ринків НФП як суб'єкт господарювання має такі ознаки:

- 1) учасник господарських відносин;
- 2) безпосереднє здійснення господарської діяльності;
- 3) наявність відокремленого від інших суб'єктів (зокрема і від власника) майна;
- 4) наявність господарської правосуб'єктності;
- 5) несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за ним майна².

Однією з ознак професійного учасника ринків НФП є здійснення певного виду (видів) професійної фінансової діяльності, змістом якої є надання фінансових послуг. Професійні учасники ринків НФП надають перераховані у ст. 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” (далі – Закон про фінансові послуги)³ фінансові послуги, крім банківських послуг, що надаються відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”⁴, зокрема: торгівля валютними цінностями; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, зокрема і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій; переказ коштів; у сфері страхування; діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; професійна діяльність на ринку цінних паперів; факторинг.

Діяльність із надання вищезазначених видів НФП здійснюють суб'єкти господарювання, які мають статус фінансової установи (банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, професійні учасники фондового ринку, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг), які за своїм правовим статусом не є фінансовою установою (незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій у порядку та на умовах, визначених у статтях 307–315 Митного кодексу України (далі – МК України)⁵, і національ-

² В Щербина, В Резнікова (ред), *Господарське право (Загальна частина): підручник* (Ліра-К 2021) 84.

³ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>> (дата звернення: 20.05.2021).

⁴ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5. Ст. 30.

⁵ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>> (дата звернення: 12.04.2021).

ний оператор поштового зв'язку), а також фізичні особи – підприємці (ч. 1 ст. 1. Закону про фінансові послуги).

Дискусійним залишається питання віднесення лізингових компаній до фінансових установ. Позиція законодавця щодо цього питання неоднозначна. Так, Закон про фінансові послуги розглядає серед фінансових установ і лізингові компанії. Правовий статус фінансової установи передбачає виконання певних завдань і обов'язків лізинговою компанією як суб'єкта первинного фінансового моніторингу відповідно до статей 6, 8 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”⁶. Згідно зі ст. 14 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, як і інші фінансові установи, лізингові компанії зобов'язані оприлюднювати фінансову звітність⁷. У доктрині також висловлюються позиції, що лізингові компанії є господарськими організаціями, які мають статус фінансової установи, основним видом діяльності якої є надання послуг фінансового лізингу⁸. Водночас є положення чинного законодавства, згідно з якими лізингова компанія не є фінансовою установою. Зокрема, п. 140.2 ст. 140 Податкового кодексу України (далі – ПКУ України)⁹ встановлює, що податкова різниця для платників податку на прибуток не застосовується до фінансових установ та компаній, що займаються виключно лізинговою діяльністю. Міститься посилання на фінансові установи та компанії, що провадять виключно лізингову діяльність, коли розглядаються пов'язані особи в пп. 14.1.159 п. 14.1 ст. 14 ПКУ України. Міністерство фінансів України у своїх Узагальнюючих податкових консультаціях № 22 щодо застосування положень зазначених норм ПКУ України зробило висновок, що фінансові установи та компанії, які провадять/займаються виключно лізинговою діяльністю, – це дві окремі групи суб'єктів. При цьому наголошено, що поняття, терміни, правила та положення, визначені ПКУ України, мають пріоритетне застосування для регулювання відносин оподаткування, передбачених цим Кодексом¹⁰. Таким чином, податкове законодавство розмежовує категорії “фінансова установа” і “лізингова компанія”. Крім того, є Положення, що

⁶ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. ст. 171.

⁷ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.

⁸ Н Ментух, ‘Лізингові компанії: поняття та ознаки’ (2016) 2 *Актуальні проблеми правознавства* 109.

⁹ Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (дата звернення: 20.05.2021).

¹⁰ Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо застосування окремих положень підпункту 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 та пункту 140.2 статті 140 Податкового кодексу України: Наказ Міністерства фінансів України від 19 січня 2021 р. № 22 <https://mof.gov.ua/storage/files/file/D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%90%D0%97_%D0%9C%D0%A4%D0%A3_19-01-2021_%E2%84%9622.pdf> (дата звернення: 20.05.2021).

встановлює порядок і можливості надання послуг з фінансового лізингу юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами¹¹. Дія цього Положення поширюється саме на юридичних осіб, які надають послуги з фінансового лізингу й укладають договори з лізингоодержувачами та продавцями (постачальниками) відповідно до Закону України “Про фінансовий лізинг”¹², тобто лізингові компанії. Отже, чинне законодавство передбачає надання послуги фінансового лізингу як фінансовою установою, так і лізинговою компанією, яка не має статусу фінансової установи, проте має право надавати фінансову послугу – фінансовий лізинг на підставі ліцензії, виданої Національним банком України¹³.

У процесі створення професійних учасників ринків НФП виникають різноманітні господарські відносини, зокрема й корпоративні.

Сучасна теорія господарського права представлена великою кількістю наукових позицій щодо поняття і правової природи корпоративних відносин.

Якщо говорити про правову природу корпоративних відносин, то вона неоднозначна і багатоманітна. Зокрема, О. Гарагонич, досліджуючи правову природу корпоративних правовідносин, виділяє цивільний, господарський, комплексний та адміністративний підходи до розуміння корпоративних правовідносин¹⁴. Зі свого боку І. Лукач зазначає про три концепції визначення місця корпоративних відносин: як цивільних, комплексно цивільних і господарських відносин. При цьому під корпоративними правовідносинами розуміє врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають виключно між суб’єктами корпоративних правовідносин у процесі здійснення корпоративних прав та корпоративного управління¹⁵. Зазвичай у корпоративних відносинах переважає господарсько-правовий аспект. Як основний аргумент зазначимо точку зору В. Щербини та В. Резнікової, які пояснюють господарсько-правову природу корпоративних відносин тим, що вони є поєднанням взаємопов’язаних і взаємообумовлених організаційно-го-

¹¹ Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб’єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 січня 2004 р. № 21. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. С. 278.

¹² Про фінансовий лізинг: Закон України від 4 лютого 2021 р. № 1201-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#n231>> (дата звернення: 20.05.2021).

¹³ Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов): постанова Правління Національного банку України 30 березня 2021 р. № 27 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b207>> (дата звернення: 20.05.2021).

¹⁴ О. Гарагонич, ‘Правова природа корпоративних правовідносин’ *Предмет правового регулювання галузей вітчизняного права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Гриценко І, Мельник Р та інші ред, Гельветика 2019) 46.

¹⁵ І. Лукач, *Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні* (Ліра К 2015) 103, 117.

сподарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності¹⁶.

Багато наукових праць присвячено також дослідженню проблеми визначення корпоративних відносин. Зокрема, вчені зазначають, що корпоративні відносини можуть виникати в процесі створення суб'єкта господарювання. Так, О. Вінник визначає корпоративні відносини як відносини, що виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарського товариства за участю безпосередніх (засновники, учасники, саме товариство, його органи) та опосередкованих (кредитори, споживачі, наймані працівники, облігаціонери товариства, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) учасників і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб¹⁷. Р. Колосов під корпоративними відносинами розуміє врегульовані нормами права й установчими (засновницькими) документами суспільні відносини, які виникають між засновниками юридичної особи корпоративного типу у процесі її створення, і відносини між юридичною особою та її учасниками з приводу реалізації корпоративних прав та обов'язків (їх набуття, здійснення чи припинення)¹⁸.

З позиції господарського процесуального законодавства і судової практики корпоративними також є відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності юридичної особи між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) такої юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), зокрема й учасником, який вибув (ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України¹⁹). Зокрема, корпоративні відносини виникають у господарських товариствах, виробничих кооперативах, фермерських господарствах, приватних підприємствах, заснованих на власності двох або більше осіб (п. 1.1)²⁰.

З огляду на вищезазначене, центральним суб'єктом корпоративних відносин є суб'єкт господарювання, а саме юридична особа визначеної корпоративної організаційно-правової форми. А. Смітюх пропонує для позначення всіх організаційно-правових форм юридичних осіб, у яких виникають корпоративні правовідносини, використовувати термін "кор-

¹⁶ Шербина, Резнікова (н 2) 260.

¹⁷ О. Вінник, 'Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах' (автореф дис д-ра юрид наук, 2004) 14.

¹⁸ Р. Колосов, 'Поняття та зміст корпоративних правовідносин: теоретико-правовий аспект' (2017) 8 Підприємництво, господарство і право 36.

¹⁹ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (дата звернення: 12.05.2021).

²⁰ Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду від 25.02.2016 р. № 4. *Вісник господарського судочинства*. 2016. № 1. С. 72.

поративна господарська організація”²¹. Саме організаційно-правова форма здійснення господарської діяльності визначає характер відносин між засновниками (учасниками) підприємства, порядок створення, управління, розподілу одержаних прибутків тощо (п. 2.1 Державного класифікатора 002:2004 “Класифікація організаційно-правових форм господарювання”)²².

Переважає більшість професійних учасників ринків НФП використовують корпоративну організаційно-правову форму господарювання. З цього приводу варто відзначити слушну позицію В. Мамутова, який відносить підприємства, зокрема й господарські товариства та кооперативи, до суб’єктів основної ланки господарювання, тоді як банки, біржі та страхові організації, що також створюються у формі господарських товариств, – до суб’єктів господарювання з особливим статусом²³.

Особливість статусу професійного учасника ринків НФП полягає не тільки у здійсненні певного виду господарської діяльності з надання НФП, а й те, що для них вона є виключним видом діяльності. Отже, проаналізуємо, для яких суб’єктів господарювання професійна фінансова діяльність є виключним видом діяльності, а також організаційно-правові форми їх функціонування. Так, відповідно до чинного законодавства суб’єкти господарювання, які здійснюють господарську діяльність з надання НФП, можуть створюватися в таких організаційно-правових формах:

1) кредитна спілка є суб’єктом некомерційного господарювання, а саме юридичною особою кооперативного типу, що створюється без мети одержання прибутку. Кредитні спілки надають фінансову послугу із залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо наступного їх повернення, тобто здійснюють залучення вкладів членів кредитної спілки на депозитні рахунки. Крім того, кредитні спілки можуть надавати кошти у позику, зокрема й на умовах фінансового кредиту (статті 1, 8 Закону України “Про кредитні спілки”)²⁴;

2) ломбарди, виключним видом діяльності яких є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам із власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під відсоток²⁵ (фінансо-

²¹ А Смітюх, ‘Корпоративні прав та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади’ (дис д-ра юрид наук, 2018) 59–60.

²² Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів: наказ Державної служби статистики України від 28 травня 2004 р. № 97 <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (дата звернення: 20.05.2021).

²³ В Мамутов (ред), *Хозяйственное право: учебник* (Юринком Интер 2002) 279.

²⁴ Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 15. Ст. 101.

²⁵ Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 21. Ст. 81.

ва послуга з надання коштів у позику, зокрема і на умовах фінансового кредиту), створюються лише у формі державних підприємств і повних товариств (ст. 4 Закону України “Про підприємництво”)²⁶. У доктрині існує думка, що увага законодавця має бути зосереджена не на встановленні чітких видів організаційно-правових форм ломбардів, а на фіксації в законі суворих економічних нормативів їхньої кредитної діяльності. За цих умов у ролі організаційно-правових форм ломбардів можуть бути й інші види господарських товариств²⁷. Зокрема, на законопроектному рівні висловлюються пропозиції передбачити можливість створення ломбардів у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо інше не встановлено законом (ч. 1 ст. 32 Проекту Закону про фінансові послуги та фінансові компанії)²⁸;

3) лізингові компанії/фінансові установи, для яких надання послуг із фінансового лізингу є виключним видом господарської діяльності, можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі;

4) страхові компанії, які надають фінансові послуги у сфері страхування, створюються в організаційно-правових формах акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю (ст. 2 Закону України “Про страхування”)²⁹;

5) юридичні особи, що надають послуги у системі накопичувального пенсійного забезпечення:

а) недержавний пенсійний фонд надає фінансові послуги у накопичувальній системі пенсійного страхування як суб’єкт другого рівня системи пенсійного забезпечення. Недержавний пенсійний фонд є юридичною особою, яка має статус неприбуткової організації, створюється у формі непідприємницького товариства, виключним видом діяльності якої є недержавне пенсійне забезпечення (накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснення пенсійних виплат учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку) (ст. 1, ч. 2 ст. 6 Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”)³⁰;

б) адміністратор недержавних пенсійних фондів надає фінансову послугу в частині адміністрування недержавних пенсійних фондів. Адміністратор недержавних пенсійних фондів є юридичною особою, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних

²⁶ Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-ХІІ (втратив чинність, крім ст. 4) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>> (дата звернення: 20.05.2021).

²⁷ К Масляєва, *Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг України* (ФШН 2010) 55.р.

²⁸ Проект Закону про фінансові послуги та фінансові компанії від 15 лютого 2021 р. № 5065 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71092> (дата звернення: 20.05.2021).

²⁹ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

³⁰ Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47–48. Ст. 372.

фондів, створюється у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю (ч. 1 статей 21, 22 Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”);

б) професійні учасники фондового ринку створюються у формі акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю і здійснюють відповідні види професійної діяльності на фондовому ринку (частини 1, 2 ст. 16 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”)³¹. Варто відзначити, що згідно з новою редакцією Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”, професійні учасники ринків капіталу будуть створюватися також у формі товариства з додатковою відповідальністю (ст. 41)³²;

7) національний оператор поштового зв’язку/оператори поштового зв’язку. Національний оператор поштового зв’язку створюється у формі держаного підприємства (Українське державне підприємство поштового зв’язку “Укрпошта”³³) і забезпечує надання на всій території України універсальних послуг поштового зв’язку за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України, і має виключні права на провадження певних видів діяльності у сфері надання послуг поштового зв’язку, зокрема: видання, введення в обіг та організацію розповсюдження поштових марок, маркованих конвертів і карток, а також виведення їх з обігу; офіційне видання каталогів і цінників колекційних поштових марок та іншої філателістичної продукції; пересилання простих листів масою до 50 г та простих поштових карток тощо. Операторами поштового зв’язку є суб’єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми (на практиці створюються переважно у формі товариства з обмеженою відповідальністю), які надають послуги поштового зв’язку (статті 1, 15 Закону України “Про поштовий зв’язок”)³⁴. На ринках НФП національний оператор поштового зв’язку/оператори поштового зв’язку надають послуги з переказу коштів (поштовий переказ) і торгівлі валютними цінностями;

8) банки можуть надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), зокрема окремі види професійної діяльності на фондовому ринку, послуги з переказу коштів³⁵, факторинг

³¹ Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

³² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19 червня 2020 р. № 738-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. Ст. 9.

³³ Про національного оператора поштового зв’язку: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 10-р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 266.

³⁴ Про поштовий зв’язок: Закон України від 4 жовтня 2001 р. № 2759-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 6. Ст. 39.

³⁵ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 234-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.

(ст. 350 Господарського кодексу України (далі – ГК України)³⁶), торгівлі валютними цінностями, надання гарантій³⁷ тощо, створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку (ч. 1 ст. 6, 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”);

9) незалежні фінансові посередники є юридичними особами, що створюються у формі повного або командитного товариства (ч. 2 ст. 29 Закону України “Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи”)³⁸. Незалежні фінансові посередники – це спеціальні суб’єкти господарювання, які надають послуги з видачі фінансових гарантій з особливою метою: забезпечення сплати суми митного боргу, тобто виступають гарантом забезпечення особою своїх зобов’язань перед органами доходів і зборів України зі сплати митних платежів (ст. 307 МК України).

Таким чином, не всі вищезазначені суб’єкти господарювання можуть визнаватися професійними учасниками ринків НФП. З огляду на те, що для національного оператора поштового зв’язку/операторів поштового зв’язку, недержавного пенсійного фонду й адміністратора недержавного пенсійного фонду професійна фінансова діяльність не є виключним видом діяльності. У законодавстві використовується термін “виключний” щодо тих видів діяльності, які можуть здійснюватися тільки певними суб’єктами господарювання, хоча при цьому дозволяється здійснювати й інші види діяльності. У таких випадках вважаємо за доцільне говорити про основний вид діяльності. Так, для зазначених суб’єктів здійснення певних видів діяльності у сфері надання послуг поштового зв’язку, недержавне пенсійне забезпечення або послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів є саме основним видом діяльності, оскільки законодавством передбачається можливість здійснення інших видів господарської діяльності, зокрема, з надання НФП.

З аналізу положень Закону про фінансові послуги складно зрозуміти, який саме професійний учасник здійснює той чи інший вид господарської діяльності з надання НФП. До того ж один професійний учасник ринків НФП може здійснювати згідно з чинним законодавством декілька видів професійної фінансової діяльності. Вважаємо за доцільне у ст. 4 цього акта поряд із видом фінансової послуги зазначити відповідного професійного учасника, який може її надавати. На нашу думку, запропоновані зміни покращать процес сприйняття та застосування положень цього Закону.

³⁶ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 12.05.2021).

³⁷ Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах: постанова Правління Національного банку України 15 грудня 2004 р. № 639. Офіційний вісник України. 2005. № 3. Ст. 78.

³⁸ Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12 вересня 2019 р. № 78-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 41. Ст. 232.

Як уже зазначалося, більшість професійних учасників ринків НФП є юридичними особами, що створюються у формі господарських товариств, а отже, можуть бути суб'єктами корпоративних відносин. Організаційно-правова форма юридичної особи має значення також для визначення змісту корпоративних відносин, зокрема впливає на обсяг і склад корпоративних прав і обов'язків учасників професійного учасника ринків НФП.

У доктрині господарського права виділяють ще одну кваліфікуючу ознаку суб'єкта господарювання – створення у встановленому законом порядку³⁹. Професійні учасники ринків НФП набувають відповідного статусу після проходження процедури легітимації, тобто набувають статус юридичної особи завдяки державній реєстрації та отримують ліцензію на певний вид господарської діяльності з надання НФП. У широкому розумінні корпоративні відносини можуть виникати як із моменту державної реєстрації корпорації, так і до моменту державної реєстрації корпорації, продовжуючи існувати після утворення нового суб'єкта господарювання⁴⁰. Зокрема, на етапі створення (до державної реєстрації) професійного учасника ринків НФП корпоративні відносини виникають із договору про створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (засновницького договору), щодо внесення вкладів до статутного капіталу (оплати акцій) тощо. Підтримуючи позицію В. Луця, Р. Сивого, О. Яворської, вважаємо, що професійний учасник ринків НФП набуває статус юридичної особи одночасно зі вступом у корпоративні відносини із засновниками. Зі свого боку засновники залежно від організаційно-правової форми професійного учасника ринків НФП після державної реєстрації набувають також корпоративні права учасника, акціонера, члена⁴¹.

Загалом науковці розглядають корпоративні відносини як відносини, що виникають у процесі здійснення корпоративних прав. Зокрема О. Кологойда пов'язує корпоративні фондові відносини з реалізацією учасниками корпорації (акціонерного товариства) – акціонерами (власниками акцій) належних їм корпоративних прав, що посвідчуються акцією⁴², а також корпоративного управління. Таким чином, після набуття професійним учасником ринків НФП статусу юридичної особи визначеної корпоративної організаційно-правової форми у складі корпоративних відносин можуть виникати організаційно-господарські (щодо управління цим суб'єктом) і майново-господарські відносини (щодо розподілу

³⁹ *Господарське право: практикум* (2-е вид, перероб і доп, Шербина В ред, Юрінком Інтер 2003) 198.

⁴⁰ Батрин С, 'Корпоративні правовідносини у господарському праві' (автореф дис канд юрид наук, 2012) 9.

⁴¹ *Акціонерне право: навчальний посібник* (Луць В, Крупчан О ред, Ін Юре 2004) 128.

⁴² О Кологойда, *Господарсько-правове регулювання фондових відносин в Україні* (Ліра-К 2015) 200.

прибутку й одержання його частини (дивідендів), щодо відчуження часток у статутному капіталі, цінних паперів тощо).

Висновки. З огляду на зазначене вище і на підставі аналізу ч. 1 ст. 55 ГК України можна зробити висновок, що професійні учасники ринків НФП є учасниками господарських відносин, зокрема корпоративних, виключним видом господарської діяльності яких є діяльність із надання НФП (професійна фінансова діяльність), реалізують при цьому господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків, закріплених у відповідних нормативно-правових актах, що регулюють певний вид професійної фінансової діяльності), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kolohoida O, *Hospodarsko-pravove rehuliuвання fondovykh vidnosyn v Ukraini* (Lira-K 2015) (in Ukrainian).
2. Lukach I, *Teoretychni problemy pravovoho rehuliuвання korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini* (Lira-K 2015) (in Ukrainian).
3. Masliaieva K, *Hospodarsko-pravove zabezpechennia funktsionuvannia rynku finansovykh posluh Ukrainy* (FShN 2010) (in Ukrainian).

Edited books

4. *Aktsionerne pravo: navchalnyi posibnyk* (Luts V, Krupchan O red, In Yure 2004) (in Ukrainian).
5. *Hospodarske pravo: praktykum* (2-e vyd, pererob i dop, Shcherbyna V red, Yurinkom Inter 2003) (in Ukrainian).
6. *Hospodarske pravo* (Zahalna chastyna): pidruchnyk (Shcherbyna V, Rieznikova V red, Lira-K 2021) (in Ukrainian).
7. *Khoziaistvennoe pravo: uchebnyk* (Mamutov V red, Yuryнком Ynter 2002) (in Russian).

Journal articles

8. Kolosov R, 'Poniattia ta zmist korporatyvnykh pravovidnosyn: teoretyko-pravovyi aspekt' (2017) 8 *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* 35–8 (in Ukrainian).
9. Mentukh N, 'Lizynhovi kompanii: poniattia ta oznaky' (2016) 2 *Aktualni problemy pravoznavstva* 108–12 (in Ukrainian).
10. Popova A, 'Poniattia, oznaky ta vydy hospodarskykh pravovidnosyn na rynkakh nebankivskykh finansovykh posluh' (2019) 8 *Pravo Ukrainy* 181–95 (in Ukrainian).

Conference papers

11. Harahonych O, 'Pravova pryroda korporatyvnykh pravovidnosyn' v *Predmet pravovoho rehuliuвання haluzei vitchyznianoho prava: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Hrytsenko I, Melnyk R ta inshi red, Helvetyka 2019) 46–50 (in Ukrainian).

Theses

12. Batryn S, 'Korporatyvni pravovidnosyny u hospodarskomu pravi' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2012) (in Ukrainian).
13. Vinnyk O, 'Teoretychni aspekty pravovoho zabezpechennia realizatsii' publichnykh i pryvatnykh interesiv v hospodarskykh tovarystvakh' (avtoref dys d-ra yuryd nauk, 2004) (in Ukrainian).
14. Smityukh A, 'Korporatyvni prav ta korporatyvni pai (chastky): teoretyko-pravovi zasady' (dys d-ra yuryd nauk, 2018) (in Ukrainian).

Anastasiya Popova

CORPORATE RELATIONS ARISING IN THE PROCESS
OF CREATING PROFESSIONAL PARTICIPANTS
IN NON-BANKING FINANCIAL SERVICES MARKETS

ABSTRACT. A small number of theoretical studies and, as a result, insufficient development of the problems of corporate relations that may arise in the process of creating professional participants in the markets of non-bank financial services, determine the relevance of this article.

The purpose of the article is to analyze the positions existing in the economic and legal doctrine regarding the legal nature and concept of corporate relations. To analyze the organizational and legal forms of operation of economic entities engaged in the provision of non-banking financial services, as well as corporate relations that may arise in the process of their creation. Based on the selected features, propose the definition of a professional participant in the markets of non-bank financial services.

Most professional participants in the markets of non-bank financial services are legal entities created in the form of companies, and therefore may be subjects of corporate relations. After acquiring professional participant of non-bank financial services markets, the status of a legal entity of a defined corporate organizational and legal form as part of corporate relations may arise organizational and economic (in particular, regarding the management of this entity) and property and economic relations (regarding the distribution of profit and receipt of its part (dividends), regarding the alienation of shares in the authorized capital, securities, etc.).

As a result of the study, the author concluded that professional participants in the markets of non-bank financial services are participants in economic relations, including corporate ones, the exclusive type of economic activity of which is the activity of providing non-bank financial services (professional financial activity), realize at the same time economic competence (a set of economic rights and responsibilities, enshrined in the relevant regulations governing a certain type of professional financial activity), have separate property and are responsible for their obligations within this property, except in cases stipulated by law. It is proposed in Article 4 of the Law of Ukraine "On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets" along with the type of financial services to indicate the relevant professional participant who can provide it, as the proposed changes will improve the process of perception and application of the provisions of this Law.

KEYWORDS: corporate relations; markets of non-bank financial services; professional participants of non-bank financial services markets; professional financial activity.